

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник / І.М. Дичківська. – [3-є вид., пер.]. – К.: Академвидав, 2015 – 352 с.
2. Інноваційні педагогічні технології: словник-довідник / фвт.-упоряд. І.М. Дичківська. – Рівне: РДГУ, 2003. – 43 с.
3. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Дошк. виховання. – 2002. – №3. – С.24-28.
4. Попова О.В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ столітті / О.В. Попова. – Х., 2001. – 255 с.
5. Сухорукова Г.В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: підручник / Г.В. Сухорукова, О.О. Дронова, Н.М. Голота, Л.А. Янцур; за заг. ред. Г.В. Сухорукової. – [3-є вид., пер.]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. – 376 с.
6. Янцур Л.А. Особливості організації та педагогічне супроводження образотворчої діяльності на різних етапах художньо-творчого зростання особистості дитини / Л.А. Янцур // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: збірник наукових праць: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 31. – Рівне: РДГУ, 2005. – С.21-26.

REFERENCES

1. Dychkivs'ka I.M. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi: pidruchnyk / I.M. Dychkivs'ka. – [3-e vyd., per.]. – K.: Akademvydav, 2015 – 352 s.
2. Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi: slovnyk-dovidnyk / avt.-uporyad. I.M. Dychkivs'ka. – Rivne: RDHU, 2003. – 43 s.
3. Polozhennya pro poriyadok zdiysnennya innovatsiynoyi osvith'noyi diyal'nosti // Doshk. vykhovannya. – 2002. – № 3. – S. 24-28.
4. Popova O.V. Stanovlennya i rozvytok innovatsiynykh pedahohichnykh idey v Ukrayini u KhKh stolitti / O.V. Popova. – Kh., 2001. – 255 s.
5. Sukhorukova H.V. Obrazotvorche mystetstvo z metodykoyu vykladannya v doshkil'nomu navchal'nomu zakladi: pidruchnyk / H.V. Sukhorukova, O.O. Dronova, N.M. Holota, L.A. Yantsur; za zah. red. H.V. Sukhorukovoyi. – [3-e vyd., per.]. – K.: Vydavnychyy Dim «Slovo», 2014. – 376 s.
6. Yantsur L.A. Osoblyvosti orhanizatsiyi ta pedahohichne suprovodzhennya obrazotvorchoyi diyal'nosti na riznykh etapakh khudozhn'o-tvorchoho zrostannya osobystosti dytyny / L.A. Yantsur // Onovlennya zmistu, form ta metodiv navchannya i vykhovannya v zakladakh osvity: zbirnyk naukovykh prats': naukovi zapysky Rivnens'koho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Vypusk 31. – Rivne: RDHU, 2005. – S. 21-26.

Л.А. ЯНЦУР. ИННОВАЦИОННО-ПОИСКОВАЯ РАБОТА ПЕДАГОГА С МЕТОДИКИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ РАННЕГО И ДОШКОЛЬНОГО ДЕТСТВА

В статье раскрываются особенности инновационно-поисковой работы педагога дошкольного учебного учреждения по методике изобразительной деятельности. Определены пути повышения эффективности развития изобразительных и творческих способностей детей на этапе раннего и дошкольного детства. Отмечается необходимость инновационной деятельности педагога как элемент его профессионализма.

Ключевые слова: инновационно-поисковая работа, изобразительная деятельность, творческие способности, дети раннего и дошкольного возраста, принцип интеграции, нетрадиционные техники.

L.A. YANTSUR. INNOVATIVE-SEARCH WORK OF THE PEDAGOGUE ON THE METHOD OF EDUCATIONAL ACTIVITY AT THE DIFFERENT STAGES OF EARLY AND PRESCHOOL CHILDHOOD

The article reveals the peculiarities of the innovation-search work of the teacher of preschool educational institution in the method of visual activity. The ways of increasing the efficiency of development of figurative and creative abilities of children at the stage of early and preschool childhood are determined. The need for innovative activity of the teacher as an element of his professionalism is noted.

Key words: innovative-search work, visual arts, creative abilities, children of early and preschool age, the principle of integration, non-traditional techniques.

Рекомендовано до друку.

Канд. пед. наук, доц. І.М. Дичківська.

Одержано редакцією 10.05.2017 р.

УДК: 373. 2: [37. 015. 31: 57. 081. 1]

В.М. ВЕРТУГІНА, А.Ю. ПУГАЧ

**ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ П'ЯТОГО РОКУ ЖИТТЯ
(НА МАТЕРІАЛІ ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖИНИ)**

У статті акцентується увага на важливості сучасного підходу до вибору форм і засобів формування просторових уявлень у дітей п'ятого року життя. Висвітлено значимість інтеграції логіко-математичного і екологічного розвитку. Представлено елементи системи роботи на екологічній стежині з метою формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: діти п'ятого року життя, просторові уявлення, екологічна стежина, об'єкти екологічної стежини, логіко-математичний розвиток, інтеграція, природне середовище.

Проблема логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку має давню історію вивчення і наразі дуже далека від кінцевого вирішення. Актуальність пояснюється стрімким розвитком суспільства, розширенням

© В.М. Вертугіна, А.Ю. Пугач, 2017

інформативного поля, появою нових технологій, які потребують нових підходів до їх впровадження. Проте, володіючи великим обсягом інформації, діти дошкільного віку часто не можуть систематизувати його, виокремити спільне і відмінне, віднайти причину того чи іншого явища. В галузі математики, як свідчать дослідження (О. Брежнева, Л. Плетеницька, Л. Зайцева), їм важко дається лічба у зворотному напрямі, порівняння геометричних фігур, орієнтування в просторі і часі.

Зазначимо, що вміння орієнтуватись у просторі необхідне для будь-якої діяльності – практичної, художньо-зображувальної, спортивної тощо. Реалії сьогодення ілюструють, що несформованість уявлень про простір, про розміщення предметів у ньому призводить до таких суттєвих проблем як: неправильне визначення право-ліво (у розрізі орієнтиру), постійна розсіяність, через страх людина не може зорієнтуватися, особливо на незнайомій місцевості, використовує невідповідні прийменників для позначення напрямку і багато іншого. Доведено, що основним методом і засобом орієнтування в просторі є активна рухова діяльність, проте, безсистемне користування планшетами, ноутбуками, різноманітними девайсами та гаджетами обмежує дитину в русі та знецінює необхідну природну активність, результатом чого є несформованість вміння орієнтуватись у великому просторі.

Педагогі минулого загалом зосереджували свою увагу на стандартних методах і способах проведення занять, під час яких у дітей формуються логіко-математичні уявлення. Але останнім часом активізується і все більше набирає сили думка про інтегрування освітнього процесу. Зазначимо, що питання реалізації інтегрованого підходу в дошкільній освіті є одним із ключових питань, які знаходяться в центрі уваги як науковців, так і практиків, про що свідчать проведені дослідження (А. Богущ, Г. Беленька, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Лисенко, Т. Піроженко). Зокрема, природничо-математична освіта (як інтеграція формування уявлень про природне довкілля і математичних уявлень) дітей дошкільного віку знаходиться в центрі уваги М. Машовець, А. Сазонової, Т. Фадєєвої. Так, Т. Фадєєва зауважує, що природничо-математична підготовка зорієнтована на формуванні компетентностей дітей дошкільного віку, М. Машовець висвітлює питання природничо-математичної освіти майбутніх вихователів, адже розуміння педагогами важливості даного аспекту – запорука виховання підростаючого покоління в руслі формування життєвої компетентності, А. Сазонова досліджує питання особливостей організації природничо-математичної освіти дошкільників [3].

Розглядаючи питання активізації інтересу дошкільників до математики, І. Терещенко пропонує вихователям вивести її за межі традиційних занять. Зазначає, що у повсякденному житті виникає безліч можливостей вправляти дітей у просторових уявленнях і орієнтуванні. Педагоги та батьки мають лише помітити і вдало організувати такі ситуації, спрямовуючи малят до дії [6, 20].

А. Коваленко розроблено серію занять, спрямованих на формування просторових уявлень на прогулянках. Педагог підкреслює, що «математична прогулянка» – чудовий спосіб сформувати або закріпити набуті математичні уявлення малят та надати можливість застосовувати їх у повсякденному житті. Так у нестандартних умовах, у невимушеній ігровій формі діти міцніше засвоюють поняття і набувають досвід їх практичного використання [4]. Ми поділяємо думку тих педагогів, які зазначають, що формування логіко-математичних уявлень у дітей дошкільного віку буде більш результативним в процесі спілкування з природою. Зокрема, Л. Лисенко наголошує, що діти легше й швидше опановують математичні поняття, якщо їх можна співвіднести з відомими об'єктами природи. Усвідомлення одного відбувається через розуміння іншого [5, 18].

Проте, зауважимо, що на сьогоднішній день, методичне забезпечення для формування просторових уявлень на об'єктах природи, яке б слугувало підґрунтям та інструментом для вихователя, дуже збідніле, недостатньо розроблене і систематизоване.

Констатуємо, що на території майже кожного дошкільного закладу розроблена екологічна стежина, яка використовується вихователями тільки для спостереження за об'єктами природи, які на ній визначені. Однак, ресурс екологічної стежини набагато ширший, адже формуючи у дітей уявлення про природні об'єкти, емоційно-позитивне ставлення до природного довкілля, формується і вміння орієнтуватись у просторі на основі його безпосереднього сприйняття та словесного позначення просторових категорій (місцезаляження, віддаленість), словник дітей поповнюється новими словами, які означають положення об'єктів природного довкілля у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, над, під, біля, зверху, знизу, назад, вперед).

Метою статті є розкриття можливостей урізноманітнення використання екологічної стежини щодо формування просторових уявлень у дітей п'ятого року життя.

Зазначимо, що діти п'ятого року життя вирізняються високою пізнавальною активністю, спостережливістю, уважністю, активністю; це той вік, коли найактивніше відбувається формування дитячого світогляду. Водночас з'являється бажання пояснити та впорядкувати знання про навколишній світ [2]. Дорослим слід подбати про те, щоб пізнавальні потреби дітей були реалізовані, а умови природного довкілля є тим осередком, в якому вони реалізуються якнайшвидше і найпродуктивніше. Природничо-математична освіта – цілеспрямований процес виховання і навчання з метою пізнання дітьми математичних законів у природі, систематизації природничих знань, виховання екологічно доцільної поведінки, розвитку особистості та формування в дітей цілісної картини світу [3, 11]. Складовою природничо-математичної освіти є формування уявлень про простір і вміння в ньому орієнтуватись. Загальновідомо, що простір – це певний вимір співіснування об'єктів, їх протяжність і структурність, а також це місце в якому відбуваються події. І цим місцем, на нашу думку, може бути екологічна стежина. Процес сприйняття дітьми простору дуже складний і має свої унікальні особливості. Він поступовий, неоднорідний, багатоскладовий, діяльнісний і абсолютно індивідуальний, тому одним із принципів формування вміння орієнтуватись у просторі є особистісно-орієнтований.

Аналізуючи чинні програми розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку, зазначимо, що всі вони включають завдання формування у дітей п'ятого року життя просторових уявлень, проте помічені певні розбіжності у позначенні розташування предметів і своє, предметів та речей словами. Так, за програмою «Дитина» п'ятирічки

мають засвоїти слова: «над», «під», «на», «за», «поруч», «високо», «низько», розуміти поняття «між», «посередині», «біля», «поза», знати напрями «вперед-назад», «вгору-вниз», «зліва направо», справа наліво»; за програмою «Я у Світі» діти мають вміти визначати положення об'єктів у доквіллі: «ближче», «далі», «ліворуч», «праворуч», «під», «на», «зверху», «знизу», «попереду», «позаду», виокремлено переваги саме словесних вказівок; за програмою «Дитина в дошкільні роки» у дітей п'ятого року життя формують уявлення про тримірний простір, вчать орієнтуватись у положенні предметів відносно себе, рухатись в заданому напрямку, але не представлені слова, якими вони мають оволодіти; програма «Українське доквілля» акумулює завдання, визначені програмою «Дитина» і програмою «Я у Світі». Виокремимо програму «Соняшник», за якою значна роль приділяється формуванню уявлень про простір у природному середовищі, використовуючи його компоненти і як предмет, і як об'єкт. [1]

Працюючи за програмою «Дитина», ми вирішили проаналізувати розділ «Дитина в природному доквіллі» на кшталт взаємопроникнення і об'єднання в ціле раніше розрізаних частин і елементів - формування просторових уявлень в розділі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» (вікова група – середня «Чомусики»). Виявили, що діти ознайомлюються з просторовою термінологією в різні пори року (осінь: «нижче», «ближче», «середина», «кінець», «низько», «під», «менше», «в», «під», «наблизились»; зима: «над», «невисоко», «з-під», «під», «наблизились», весна: «на», «в»; літо: «високо», «на»), але є певні розбіжності у завданнях, інтеграція прослідковується слабо. Вважаємо, що ці неточності необхідно виправити під час роботи з дітьми.

Для досягнення результатів, вихователь використовує безліч різноманітних засобів і методів роботи з дітьми. Ми уточнюємо, що одним із засобів є екологічна стежина, на якій можна організовувати активне переміщення дітей в просторі, розпізнавання місцезнаходження предметів у доквіллі та визначення просторових відношень між ними, активізувати просторову термінологію в мовленні дітей. Нами розроблена система роботи на екологічній стежині з метою формування просторових уявлень і понять у дітей п'ятого року життя. Зазначимо, що завдання логіко-математичного і природничого напрямку були реалізовані успішно, що підтвердив розроблений нами природничо-математичний квест, в якому взяли участь діти і їхні батьки. Наведемо для прикладу кілька завдань.

Подорожуючи екологічною стежиною, від об'єкта до об'єкта діти можуть пересуватися під словесну вказівку вихователя («Щоб потрапити на наступну станцію, вам потрібно зробити 3 кроки вперед, 2 вліво ...); повторюючи будову дерева, закріплюються поняття «під», «на», «зверху», «знизу», «справа», «зліва» тощо (Дидактична гра «Знайди помилку»: «Листочки ростуть під деревом»); проведення дидактичної гри «Якого дерева листочок?» («Знайди, якого дерева листочок, якщо це дерево між клумбою і пісочницею...»); при загадуванні (відгадуванні) загадок, читанні вірша, повідомленні цікавої інформації діти можуть вставляти пропущені слова («Ромашки – польові квіти. Тому Андрійко пішов куди? (на) поле, щоб...»).

І таких прикладів може бути безліч. Все залежить від творчості вихователя, рівня знань дітей, їх інтересів і активності. Коли такий засіб використовується систематично, діти звикають до завдань і згодом, знаходячись на екологічній стежині, вже автоматично самостійно називають просторові характеристики об'єктів.

Отже, формування просторових уявлень в процесі ознайомлення дітей п'ятирічного віку з об'єктами екологічної стежини дійсно ефективний засіб природничо-математичної освіти і захоплюючий процес як для дітей, так і для педагога, про що свідчать результати нашого дослідження, які будуть представлені в наступній публікації. Руйнуючи «суворі кордони» звичайних тематичних занять, ми відкриваємо зовсім новий світ для дітей. Світ, в якому можна збагатити досвід, розширити дитячий світогляд, показати взаємозв'язки між природними об'єктами і явищами та навчитись орієнтуватись у просторі, в якому реалізується пізнавальна активність і задовольняються потреби у отриманні інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер.: А.М. Богуш; авт. кол.: А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богиніч [та ін.] // Вихователь-методист дошкільного закладу. – К. – 2012. – С.3-30.
2. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи : діти п'ятого року життя / Ганна Беленька, Олена Половіна. – К.: Генеза, 2016. – 96 с. – (Настільна книжка вихователя).
3. Загальнотеоретичні основи природничо-математичної освіти дітей дошкільного віку: навч. посіб. для студ. спец.«Дошкільна освіта» / авт.-укл. А.В. Сазонова. – К.: Вид-ий Дім «Слово», 2010. – 248 с.
4. Коваленко Алла. Майданчиком пройдемо – ведмедика знайдемо / Алла Коваленко // Палітра педагога. – 2016. – №1. – С. 20-21.
5. Лисенко Людмила. Казкові дороги / Людмила Лисенко // Палітра педагога. – 2015. – №2. – С. 18-19.
6. Терещенко Ірина. І в кімнаті, і в природі, математика в пригоді / Ірина Терещенко // Палітра педагога. – 2016. – №2. – С. 19-21.

REFERENCES

1. Bazovyyi komponent doshkil'noyi osvity / nauk. ker. A.M. Bohush; avt. kol.: A.M. Bohush, H.V. Byelyen'ka, O.L. Bohinich [ta in.] // Vykhovatel'-metodyst doshkil'noho zakladu. – K. – 2012. – S. 3-30.
2. Byelyen'ka H. Doshkil'nyatam pro svit pryrody: dity p'yatoho roku zhyttya / Hanna Byelyen'ka, Olena Polovina. – K.: Geneza, 2016. – 96 s. – (Nastil'na knyzhka vykhovatelya).
3. Zahal'noteoretychni osnovy pryrodnycho-matematychnoyi osvity ditey doshkil'noho viku: navch. posib. dlya stud. spets. «Doshkil'na osvita» / avtor-ukl. A.V. Sazonova. – K.: Vyd-y Dim «Slovo», 2010. – 248 s.
4. Kovalenko Alla. Maydanchykom proydemo – vedmedyka znaydemo / Alla Kovalenko // Palitra pedahoha. – 2016. – № 1. – S. 20-21.
5. Lysenko Lyudmyla. Kazkovi dorohy / Lyudmyla Lysenko // Palitra pedahoha. – 2015. – № 2. – S. 18-19.
6. Tereshchenko Iryna. I v kimnati, i v pryrodі, matematyka v pryhodi / Iryna Tereshchenko // Palitra pedahoha. – 2016. – № 2. – S. 19-21.

В.М. ВЕРТУГИНА, А.Ю. ПУГАЧ. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ У ДЕТЕЙ ПЯТОГО ГОДА ЖИЗНИ (НА МАТЕРИАЛЕ ОБЪЕКТОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ТРОПИНКИ)

В статье акцентируется внимание на важности современного подхода к выбору форм и средств формирования пространственных представлений у детей пятого года жизни. Освещены значимость интеграции логико-математического и экологического развития. Представлены элементы системы работы на экологической тропинке с целью формирования пространственных представлений у детей дошкольного возраста

Ключевые слова: дети пятого года жизни, пространственные представления, экологическая тропинка, объекты экологической тропинки, логико-математическое развитие, интеграция, природная среда.

V.M. VERTUGINA, A.Yu. PUGACH. FIVE AGED PRESCHOOL CHILDREN'S PLACE-ENVIRONMENTAL IMAGINATION FORMATION (ON THE MATERIALS OF ECOLOGICAL PATH SUBJECTS)

The article is focused on the importance of the modern approach to the choice of forms and methods of five aged preschool children's place-environmental imagination formation. The authors presented the integration of logic and mathematics and environmental development. The system of educational work on the ecological path with preschool children is described in the issue.

Key words: five aged preschool children, spatial representation, an ecological path, objects of ecological paths, logical and mathematical development and integration environment.

Рекомендовано до друку.

Д-р. пед. наук, проф. Н.Б. Грицай.

Одержано редакцією 11.05.2017 р.

УДК: 378.14

Ю.О. ГЛІНЧУК

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДО ЗАПОБІГАННЯ УЧНІВСЬКОГО ТРАВМАТИЗМУ**

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх учителів початкових класів до запобігання учнівського травматизму як складової їх фахової працезохоронної компетентності. Обґрунтовано актуальність та не лише педагогічну, а й соціальну значущість даної проблеми. Описано технологію підготовки майбутніх вчителів початкових класів до запобігання учнівського травматизму. Наведено розробку відповідного практичного заняття.

Ключові слова: майбутні вчителі початкових класів, учні молодшого шкільного віку, запобігання учнівського травматизму, фахова працезохоронна компетентність, професійна підготовка.

Важливим педагогічним, соціальним та гуманним завданням, від вирішення якого залежить сталий розвиток суспільства, є збереження здоров'я підростаючого покоління, зокрема за період навчання у школі. І однією з фундаментальних умов такої здоров'язбережувальної роботи є запобігання учнівського травматизму.

Про соціальну значущість збереження здоров'я школярів шляхом превенції їх травматизму зазначає і Н. Мальчикова, яка вважає, що вирішення даної проблеми знаходиться в граничній зоні між традиційною медициною, яка знає що потрібно робити і педагогічною наукою, що знає як і кого слід навчати чи попереджувати [5].

Актуальність даної проблеми посилює складна соціально-політична обстановка в державі, несприятлива демографічна ситуація у більшості українських регіонів [8, 13] та стійке погіршення фізіологічного здоров'я школярів [6]. Психологічне ж здоров'я учнів на сьогоднішній день системно в державі не вивчається та статистично не фіксується [4]. Проте, доказом його погіршення є зростання психологічних розладів школярів, девіантної та суїцидальної поведінки. На сьогоднішній день вже звичними стали повідомлення у засобах масової інформації про випадки побиття (у тому числі, зі смертельними наслідками), знущань, ставок на тоталізаторі, доведень до самовбивств у шкільному освітньому середовищі. Школярі все активніше застосовують і новий спосіб знущань через соціальні мережі – кібербулінг.

Запобігання учнівського травматизму – це ключове завдання працезохоронної діяльності вчителя і успішність його реалізації залежить як від спеціальних, так і від загальних компетенцій, сформованих у процесі професійної підготовки. Щоб створити безпечні і комфортні умови у шкільному освітньому середовищі, запобігти як фізіологічному, так і психологічному травматизму учнів, педагогу необхідно мати знання з педагогіки, психології, санітарії, гігієни, фізіології, основ охорони праці, безпеки життєдіяльності, ергономіки, правознавства, школознавства, методик викладання та інших наук. Ці знання майбутні вчителі здобувають, вивчаючи відповідні дисципліни. На останньому ж курсі, при вивченні навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» специфічні знання, вміння та навички з даного предмету повинні органічним чином поєднатися з отриманими раніше знаннями, вміннями та навичками у систему працезохоронних компетенцій, які в своїй сукупності утворюватимуть професійну компетентність із охорони праці в галузі.

Однак, якщо у виробничій сфері, суб'єктами якої є дорослі люди, задля запобігання травматизму достатньо дотримуватись конкретних установлених норм, вимог, правил та рекомендацій, провадити пропаганду охорони праці, то у невивірничій сфері освіти все відбувається набагато складніше. Тому проблема підготовки майбутніх вчителів до запобігання учнівського травматизму є не лише актуальною, а складною та багатогранною і шляхи її вирішення лежать у широкому міждисциплінарному полі. На сьогоднішній день ця проблема не є достатньо розробленою ні в науковому, ні в методичному вимірі – мають місце лише фрагментарні висвітлення окремих її аспектів.

© Ю.О. Глінчук, 2017